

Robert Grošeljⁱ

Tematski premiki v prevodu: na primeru slovenskega prevoda *Basni in legend Leonarda da Vinci*

Prispevek na primeru izbranih slovenskih prevodov *Basni in legend Leonarda da Vinci* analizira prevodne tematske premike, njihovo obveznost in druge prevodne spremembe, ki jih spremljajo. Analiza je pokazala, da je v prevedenih besedilih tematskih premikov manj od ohranjenih tematskih razmerij. Tematski premiki so tipološko raznovrstni in povezani z drugimi prevodnimi spremembami, kot so različne pretvorbe, prerazporeditve, izpusti ali vpeljave novih besedilnih elementov. Kot njihova posledica se na mestu ciljnih tem pojavljajo tipološko, zgradbeno in/ali vsebinsko drugačni elementi, ki deloma spreminjajo tematsko oblikovanje besedila. Večina tematskih premikov je posledica prevajalčevih subjektivnih odločitev, manj pogosto tematske premike narekujejo sistemske razlike med italijanščino in slovenščino.

Ključne besede: tematski premik, prevodna analiza, sistemska funkcijska slovnica, italijanščina, slovenščina

Thematic shifts in translation: The case of Slovene translations of Leonardo da Vinci's *Fables and legends*

The paper analyses thematic translation shifts, their obligatoriness and other translation changes that accompany them based on selected Slovene translations of Leonardo da Vinci's *Fables and Legends*. The analysis shows that in the translated texts the number of thematic shifts is lower than the number of preserved thematic relations. The thematic shifts are typologically diverse and related to other translation changes, such as various transformations, rearrangements, omissions or additions of new textual

ⁱ Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta; robert.groselj@ff.uni-lj.si; <https://orcid.org/0000-0002-4105-2013>

elements. Because of these shifts, typologically, structurally and/or semantically different elements appear as target themes, partly changing the thematic structuring of the text. Most thematic shifts can be considered a result of the translator's subjective choices, although some were dictated by the systemic differences between Italian and Slovene.

Keywords: thematic shift, translation analysis, systemic functional grammar, Italian, Slovene

1 Uvod

Členitev po aktualnosti je pomemben mehanizem besedilnega oblikovanja, ki ga zaznamuje sosledje besedilnih elementov, in sicer teme kot izhodišča sporočila in reme kot elementa, ki temo razvija oz. nekaj o njej sporoča (Halliday in Matthiessen 2014: 89–91). Tematska členitev besedila igra pomembno vlogo tudi v prevajanju: šele poznavanje aktualnostnočlenitvenih zakonitosti in posebnih tematsko-rematskih zgradb omogoča ustrezno razumevanje in prevodno ubeseditev tematsko-rematskih razmerij (o prevajanju in členitvi po aktualnosti prim. Fawcett 1997: 85–90; Taylor 2004: 15–19; Baker 2006: 119–179).

Čeprav v slovenščini o aktualnostnočlenitveni stavi obstaja veliko razprav, tudi kontrastivno-prevodnih, pa po mojem védenju manjkajo študije, posvečene analizi tematskih sprememb v prevodu. Prav zato skušam v prispevku preveriti, do kakšnih tematskih premikov (s poudarkom na t. i. topikalnih temah; Halliday in Matthiessen 2014) prihaja med italijanskim izvirnikom in slovenskim prevodom na primeru zgodb Leonarda da Vinci in njihovimi slovenskimi prevodi Jaše Zlobca, katere druge prevodne spremembe jih spremljajo in v kolikšni meri so tovrstni premiki lahko obvezni oz. fakultativni.

2 Gradivo, teoretični okvir in metodologija

Kratki predstavitvi gradiva, na katerem temelji analiza, sledi sintetičen opis teoretičnega okvira in metodologije raziskave.

2.1 Gradivo

Gradivo za raziskavo predstavlja deset zgodb iz zbirke *Favole e leggende, Animali fantastici* Leonarda da Vinci v priredbi Bruna Nardinija in njihovi slovenski prevodi v *Basnih in legendah*, ki jih je prevedel Jaša Zlobec.¹

2.2 Teoretični okvir

Za tematsko-rematsko analizo v študiji je bil uporabljen t. i. ločevalni pristop iz sistemsko funkcijske slovnice (Halliday in Matthiessen 2014: 88–133), ki temo veže na začetni del besedila, a je ne povezuje z znano informacijo, kar se razlikuje od t. i. združevalnega pristopa v praški teoriji členitve po aktualnosti (Baker 2006: 121; Bizjak Končar 2016: 311–312).

M. Halliday in C. Matthiessen temo opredeljujeta kot izhodiščno točko sporočila, ki stavek umešča v sobesedilu, medtem ko remo predstavljajo besedilni elementi, ki temo razvijajo. Tema stavka (oz. povedi) je prva besedna zveza, ki ima neko vlogo v izkustveni zgradbi stavka, tj. je lahko udeleženec, okoliščina ali široko razumljeno dogajanje (dejanje);² rema so besedilni elementi, ki temi sledijo (Halliday in Matthiessen 2014: 89–91; Zuljan Kumar 2022: 85). Natančneje lahko rečemo, da se tema stavka konča s prvo besedilno sestavino, ki ima vlogo udeleženca, dogajanja (dejanja) ali okoliščine, kar so t. i. **topikalne teme** (Halliday in Matthiessen 2014: 105, 112; Zuljan Kumar 2022: 86).³ Pred topikalnimi temami se lahko nahajajo tudi druge besedilne sestavine, in sicer **besedilne** ali **medosebne teme**, ki skupaj s topikalno temo tvorijo **večdelno temo**.

Besedilno temo predstavljajo (1) govorni signali, npr. *da, ne, oh, zdaj*, (2) vezniki, npr. *in, toda, ali, ko, čeprav*, in (3) vezniški (diskurzivni) prislovi,

¹ Zgodbe so v analizi označene z IT (izvirnik), SL (prevod) in nadpisano zaporedno številko (npr. IT¹, SL³): 1. *Il granchio* – *Rakovica*; 2. *Il pavone* – *Pav*; 3. *L'ermellino* – *Hermelin*; 4. *Il cigno* – *Labod*; 5. *La scimmia e l'uccellino* – *Opica in ptiček*; 6. *Il coccodrillo e l'icneumone* – *Krokodil in ihnevmon*; 7. *La talpa* – *Krt*; 8. *La pulce e il castrone* – *Bolha in koštrun*; 9. *Il testamento dell'acquila* – *Orlova oporoka*; 10. *Il pellicano* – *Pelikan*.

² Kategorija dogajanje vključuje dejanja, dogodke, mentalne procese ali razmerja (prim. Halliday in Matthiessen 2014: 152).

³ Posebno temo predstavlja t. i. **predikacijska tema** (angl. *predicated theme*), npr. angl. *It was Jane that started it* 'Jane je bila tista, ki je to začela', ki izpostavi element na začetku povedi (Halliday in Matthiessen 2014: 122–124).

npr. z *drugimi besedami*, *natančneje*, *v vsakem primeru*, *na kratko*, *dejansko*, *poleg tega*, *po drugi strani*, *v tem času*, *podobno* (Halliday in Matthiessen 2014: 107–108; Zuljan Kumar 2022: 87).

Medosebno temo predstavljajo (1) zvalniki, (2) členkovni izrazi, npr. *verjetno*, *običajno*, *včasih*, *gotovo*, *po mojem mnenju*, *iskreno*, *resno*, *domnevno*, *žal*, (3) pomožni in naklonski glagoli, npr. *biti*, *moči*, *morati* (Halliday in Matthiessen 2014: 107–109), h katerim D. Zuljan Kumar (2022: 87) dodaja še vprašalne členke (npr. *ali*, *a*).⁴

2.2.1 Odnos med tematsko in informacijsko zgradbo

Tematska in informacijska zgradba v Hallidayevem pristopu ne sovpadata, sta pa povezani. Informacija predstavlja napetost med tem, kar je že znano ali napovedljivo, in tistim, kar je novo ali nenapovedljivo. **Informacijsko enoto** sestavljata torej dve funkciji: dano, ki je neobvezni del informacijske enote, ter novo, ki je njen obvezni del. Glavne lastnosti funkcij so naslednje: dano se običajno nahaja pred novim; novo zaznamuje prominenca; novo je običajno na koncu informacijske enote, kar pa ni nujno (prim. kontrastivni poudarek v *Ti lahko greš, če hočeš. Jaz ne grem*). Jezikovno in zunajjezikovno okolje pogosto ustvarita pogoje, ko je nezaznamovano prekrivanje teme z danim in reme z novim porušeno (Halliday in Matthiessen 2014: 114–120; Zuljan Kumar 2022: 89–90).

2.2.2 Tema v posebnih skladenjskih zgradbah

M. Halliday in C. Matthiessen analizirata tudi tematsko-rematske zgradbe odvisnikov, vrinjenih stavkov, pastavkov in eliptičnih stavkov. **Stavčni odvisniki** imajo običajno besedilno temo (vezniško sredstvo), ki ji sledi topikalna, razen ko je na začetku odvisnika oziralni zaimsek, ki ima vlogo tako besedilne kot topikalne teme. Pri odvisniških **polstavkih** se pogosto pojavlja le besedilna tema (veznik ali predlog), ki ji včasih sledi topikalna tema (osebek), npr. angl. *with all the doors being locked* [*we had no way in*] dob. 'ob zaklenjenih vseh vratih nismo mogli vstopiti'; pogosto

⁴ M. Halliday in C. Matthiessen (2014: 112–113) opozarjata na dvojno tematsko vlogo vprašalnih in oziralnih zaimkov, ki imajo poleg vloge topikalne teme tudi vlogo medosebne oz. besedilne teme.

pa polstavke sestavlja le rema. V primeru **vrinjenih stavkov** – dejansko gre za restriktivne oziralne odvisnike v samostalniški zvezi – je tema kot pri odvisnikih z oziralnimi zaimki, npr. *mož, ki je prišel na večerjo* (zaradi »nižjega statusa« tovrstnih stavkov jo lahko zanemarimo). **Pastavki**, npr. *Živijo!*, *Čestitke!*, so brez tematske zgradbe. **Eliptični stavki** so dveh vrst, z anaforično in eksoforično elipso. Nekateri stavki z **anaforično elipso** (npr. v odgovorih na vprašanja) imajo lahko pastavčno zgradbo, npr. *ja, ne, seveda*, in so brez tematske zgradbe; včasih pa jo imajo, npr. *Tudi jaz bom*. V stavkih z **eksoforično elipso** je izpuščen del (npr. osebek, osebna glagolska oblika) sobesedilno razviden, npr. *Žejen? (Si žejen?)*, *Bolje? (Se počutiš bolje?)*, *Eno pesem! (Zapojmo eno pesem!)*; v tovrstnih primerih lahko govorimo le o remi (Halliday in Matthiessen 2014: 125–128; Zuljan Kumar 2022: 88–89).⁵

2.3 Metodologija

V analizi so bile najprej določene teme v izvorniku in prevodu, in sicer na povedni in stavčni ravni (prim. Baker 2006: 122–123): teme (T) se delijo na udeleženske (TU), dogajalne (TD) in okoliščinske (TO), kot posebne pa opredeljujem tudi polstavčne teme (npr. TD_{polst} predstavlja polstavčno dogajalno temo).⁶ Nato so bila določena tematska razmerja med izvornikom in prevodom oz. razmerja med izhodiščnimi in ciljnimi temami ter izhodišča ciljnih tem (tj. besedilni elementi, iz katerih so nastale). Prevodna tematska razmerja se delijo na ohranjena in spremenjena, pri slednjih pa sem določil tudi njihov tip in druge prevodne spremembe, ki so vplivale na tematski premik.

Vsak tematski premik je opredeljen še z vidika obveznosti: **obvezni premik** narekujejo sistemske jezikovne razlike, **neobvezni oz. fakultativni premik** pa je posledica drugače motiviranih odločitev prevajalca (Baker idr. 2009: 271).

⁵ V nekaterih tovrstnih primerih pa lahko govorimo tudi o eliptičnem stavku, sestavljenem samo iz teme. Izjavi *Ogenj!* (*Nekje gori ogenj!*) lahko sledi vprašanje *Kje?* (*Kje gori, kje je ogenj?*), ki ga sestavlja topikalna tema (Zuljan Kumar 2022: 88–89).

⁶ Polstavčne teme in reme določam tedaj, ko so relevantne za povedno ali stavčno tematsko zgradbo v prevodu (gre za delovno rešitev, ki bi ji v nadaljevanju veljalo posvetiti dodatno pozornost). Kjer ciljna tema stoji na mestu izhodiščne reme ali izhaja iz nje, so določene tudi reme (R): udeleženska rema (RU), dogajalna rema (RD), okoliščinska rema (RO); prim. tudi reme v polstavkih (npr. RD_{polst} označuje polstavčno dogajalno remo).

3 Pregled obravnave

Bera sodobnih **slovenističnih** besednorednih oz. aktualnostnočlenitvenih raziskav je bogata, kar lahko ponazori že izbor študij. A. Žele (2018) analizira različne aktualnostnočlenitvene pojave v slovenščini. M. Smolej (2021) obravnava normiranje začetne stave naslonk v slovenskem knjižnem jeziku. D. Zuljan Kumar (2022) je v skladnjo nadiškega in briškega narečja vključila poglavji o besednem redu in členitvi po aktualnosti, katerih del sta teoretični pregled (v slovenistiki, češki, nizozemski in angleški funkcijski šoli) ter analiza členitve po aktualnosti v narečnih besedilih (prim. Zuljan Kumar 2009). A. Bizjak Končar (2016) obravnava kriterije za ločevanje teme in reme, razliko med združevalnim in ločevalnim pristopom v tematski analizi ter zvezo med stavčno temo in žanrskimi konvencijami.

Bogata spoznanja prinašajo tudi **kontrastivne** in **kontrastivno-prevodne** raziskave, ki vključujejo slovenščino. M. Davis (1989) obravnava ujemanje in razhajanje stave prislovnih določil kraja, časa in načina v slovenščini in angleščini (po različnih položajih). D. Limon (2015) se posveča besednemu redu pri prevajanju iz slovenščine v angleščino, in sicer osnovnemu besednorednemu vzorcu, stavi prislovnih določil in prilastkovnih zvez. J. Crnkovič (2018) primerja slovenski in nemški besedni red glede na t. i. kontrastivni model oz. glede na položaje, ki jih zasedajo posamezni stavčni elementi.

Za pričujoči prispevek so posebej zanimive študije o italijanščini in slovenščini. N. Lovec (2015) primerja slovenski in italijanski besedni red v stavkih s tremi elementi ali dvema ter dejavnike, ki vplivajo na različne položaje stavčnih elementov. A. Zorman (2016) analizira vpliv italijanščine na besedni red v južnoprimorski slovenščini. Nekoliko aktualnejši prispevek N. Lovec (2021) se posveča poudarjanju stavčnih elementov v slovenskih in italijanskih revijah *in-flight* ter vlogi, ki jo pri tem igrajo besedni red in posebne skladienske zgradbe. M. Ožbot (2023) predstavlja osnovne značilnosti besednega reda v italijanščini in slovenščini ter razlike med jezika, že prej (prim. Ožbot 2009) pa je opozorila na vpliv italijanščine na besednoredne značilnosti besedil, katerih tvorci so govorce italijanščine v Italiji.

4 Analiza

Analizi prevodnih tematskih premikov na povedni ravni sledi analiza tematskih premikov na stavčni ravni, na koncu pa so tematski premiki analizirani še z vidika njihove obveznosti.

4.1 Povedne teme

Med izvorniki in prevodi se na povedni ravni pojavlja 106 tematskih (oz. rematsko-tematskih) razmerij; med njimi je 78 % (83 primerov) razmerij ohranjenih, npr. *una talpa*^{TU} = *kr*^{TU}, *andava*^{TD} = *hodil je*^{TD}, *in quel mentre*^{TO} = *v tem trenutku*^{TO}, *la volpe*^{TU} = *lisica*^{TU} (1–2), v 22 % (23 primerov) pa prihaja do tematskega premika. Delež tematskih premikov po prevodih variira med 0 % (zgodba 3) in 50 % (zgodba 5; gl. tabelo 1).

(1) **Una talpa**,^{TU} sottoterra, passeggiava per le lunghe gallerie che la sua famiglia aveva scavato e ripulito in tanti anni di lavoro. **Andava**^{TD} avanti e indietro, saliva ai piani superiori (...) (IT⁷) = **Krt**^{TU} se je pod zemljo sprehajal po zavitih hodnikih, ki jih je v dolgih letih izkopala in očistila njegova rodbina. **Hodil je**^{TD} naprej in nazaj, se vzpenjal v višja nadstropja (...) (SL⁷)

(2) **In quel mentre**^{TO} arrivarono dei cacciatori. **La volpe**,^{TU} svelta come un lampo, si rintanò sotto terra, e l'ermellino (...) corse verso la sua tana. (IT³) = **V tem trenutku**^{TO} so prišli lovci. **Lisica**,^{TU} urna kot blisk, se je skrila pod zemljo, hermelin pa (...) je stekel proti svoji luknji. (SL³)

zgodba	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ohranitev	TU 5	TU 3	TU 8	TU 4	TU 2	TU 3	TU 3	TU 4	TU 4	TU 7
	TD 2	TD 3	TD 4	TD 3	TD 1	TD 2	TD 4	TD 2	TD 3	TO 5
	TO 2		TO 1	TO 1	TO 1	TO 1		TO 1	TO 4	
sprememba	1	1	0	3	4	5	1	4	2	2
	(10 %)	(14 %)	(0 %)	(27 %)	(50 %)	(45 %)	(12,5 %)	(36 %)	(15 %)	(14 %)
skupaj	10	7	13	11	8	11	8	11	13	14

Tabela 1: Ohranitve in spremembe prevodnih tematskih razmerij na povedni ravni

Med izvirniki in prevodi se pojavlja 10 različnih tematskih premikov, na katere so vplivale različne prevodne spremembe (gl. tabelo 2).

tematski premik	izhodišče ciljne teme in spremljajoče prevodne spremembe	število
(a) TO → TU	TU ← RU [izpust teme, besedni red, medstavčna in stavčna sprememba] TU ← TO + RU [stavčna sprememba]	4 1
(b) TD _{polst} → TD	TD ← TD _{polst} [polstavek → stavek]	3
(c) TU → TD	TD ← RD [izpust teme] TD ← TD _{polst} [polstavek → stavek, medstavčna sprememba]	2 1
(č) TD → TU	TU ← RO [besedni red, stavčna sprememba] TU ← RU [besedni red] TU ← del TD [besedni red]	1 1 1
(d) TO → TO	TO ← RO [izpust teme, besedni red]	2
(e) TU → TO	TO ← RO [besedni red]	2
(f) TD → TO	TO ← TD [medstavčna in stavčna sprememba] TO ← RU [leksikalno-stavčna sprememba]	1 1
(g) TD _{polst} → TU	TU ← polst [polstavek → besedna zveza, stavčna sprememba]	1
(h) TD _{polst} → TO	TO ← polst [polstavek → besedna zveza, stavčna sprememba]	1
(i) TO → TD	TD ← RD [leksikalno-stavčna sprememba]	1

Tabela 2: Tip povednega prevodnega tematskega premika in spremljajoče prevodne spremembe

(a) V petih primerih izhodiščno okoliščinsko temo zamenja udeleženska, ki lahko izhaja iz udeleženske reme po izpustu teme, npr. *un giorno*^{TO} *una giovane scimmia*^{RU} ‘nekega dne mlada opica’ → *mlada opica*^{TU} (3), besednoredni ali kompleksnejši (med)stavčni spremembi (ki vključuje tudi spremembo povedkovega prilastka v povedek), npr. *soddisfatto*^{TO} *il serpente*^{RU} *ritornò* ‘zadovoljna se je kača vrnila’ → *kača*^{TU} *je bila zadovoljna*RD (4). Ciljna udeleženska tema lahko izhaja tudi iz izhodiščne kombinacije okoliščinske teme in udeleženske reme po stavčni spremembi (sprememba povedkovega prilastka v prilastek).

(3) **Un giorno**^{TO} una giovane scimmia^{RU} saltando di ramo in ramo, vide un nido pieno di piccoli uccelli. (IT⁵) = **Mlada opica**^{TU} je skakala z veje na vejo in **nenadoma**^{TO} zagledala gnezdo, polno ptičjih mladičev. (SL⁵)

(4) **Soddisfatto**^{TO} il serpente^{RU} ritornòRD nel suo nascondiglio (...) (IT¹⁰) = **Kača**^{TU} je bila zadovoljna. **Vrnila se je**^{TD} v svoje skrivališče (...) (SL¹⁰)

(b) Trikrat se izhodiščna polstavčna dogajalna tema v ciljnem besedilu spremeni v stavčno dogajalno temo, in sicer po spremembi polstavka v stavek, npr. *pentita*^{TDpolst} *dell'errore commesso*^{RU} 'skesana zaradi storjene napake' → *kesala se je*^{TD} *svoje napake*^{RU} (5). (c) Izhodiščno udeležensko temo v treh primerih zamenja ciljna dogajalna tema, ki izhaja iz izhodiščne dogajalne reme po izpustu izhodiščne teme, npr. *io*^{TU} *vi*^{RU} *ho nutriti*RD 'jaz sem vas hranil' → *hranil sem*^{TD} *vas*^{RU} (6), ali iz polstavčne dogajalne teme po spremembi polstavka v stavek in kompleksnejši medstavčni spremembi. (č) Enako pogosta je zamenjava izhodiščne dogajalne teme s ciljno udeležensko temo, ki izhaja bodisi iz udeleženske reme, lahko tudi udeleženskega dela izhodiščne dogajalne teme,⁷ po besednoredni spremembi ali iz okoliščinske reme po besednoredni in stavčnoočlenski spremembi, npr. *era passato*^{TD} *attraverso le stagioni e gli anni*^{RO} 'šel je skozi letne čase in leta' → *vse letne čase in leta*^{TU} *je preživel*RD (7).

(5) **Pentita**^{TDpolst} *dell'errore commesso* pianse per giorni e giorni (...) (IT⁸) = **Kesala se je**^{TD} *svoje napake* in prejkala cele dneve (...) (SL⁸)

(6) **Io**^{TU} *vi ho nutriti*RD ed allevati perché, fino da piccoli, siete stati capaci di guardare il sole. (IT⁹) = **Hranil sem**^{TD} *vas* in vzgojil, tako da ste že od malega zmogli zreti v sonce. (SL⁹)

(7) **Era passato**^{TD} *attraverso le stagioni e gli anni*^{RO} senza macchiare la sua veste immacolata (...) (IT⁴) = **Vse letne čase in leta**^{TU} je preživel, ne da bi umazal svoje brezmadežno oblačilo (...) (SL⁴)

⁷ Prim. *E seguìto a baciarto*^{TD} dob. 'je nadaljevala poljubljati+ga' (IT⁵) → *In ga*^{TU} *je še naprej poljubljala* (SL⁵).

(d) Dvakrat v prevodu izhodiščno okoliščinsko temo zamenja drugačna okoliščinska tema, ki izhaja iz okoliščinske reme po izpustu izhodiščne teme, prim. izpust *da quel nascondiglio*^{TO} ‘iz tistega skrivališča’ (8), ali po besednoredni spremembi. (e) Prav tako dvakrat se v prevodu namesto udeleženske teme pojavi okoliščinska, ki izhaja iz okoliščinske reme po besednoredni spremembi, npr. *anche la bugia*^{TU} *come la talpa*^{RO} ‘tudi laž, kot krt’ → *tako kot krt*^{TO} *lahko tudi laž*^{RU} (9). (f) Enako pogosta je zamenjava izhodiščne dogajalne teme z okoliščinsko temo, ki izhaja iz izhodiščne dogajalne teme po spremembi povedka v prislovno določilo, npr. *è così*^{TD} ‘tako je’ (IT⁶) → *tako*^{TO} (SL⁶), ali iz dela udeleženske reme po leksikalno-stavčni spremembi, npr. *fece*^{TD} *un piccolo salto*^{RU} ‘naredila je majhen skok’ → *malo*^{TO} *je poskočila* (10).

(8) *Da quel nascondiglio*^{TO}, *come un orco*^{RO} dalla sua tana spiava i pesciolini (...) (IT¹) = **Kakor kak ljudožerski velikan**^{TO} iz svoje votline je prežala za ribicami (...) (SL¹)

(9) *Anche la bugia*^{TU}, *come la talpa*^{RO}, può vivere soltanto se rimane nascosta (...) (IT⁷) = **Tako kot krt**^{TO} lahko tudi laž živi samo, če ostane skrita (...) (SL⁷)

(10) *Fece*^{TD} *un piccolo salto*^{RU} e si accorse (...) (IT⁸) = **Malo**^{TO} je poskočila v zrak in opazila (...) (SL⁸)

(g) Enkrat izhodiščno polstavčno dogajalno temo zamenja udeleženska tema, ki predstavlja posamostaljenje izhodiščnega začetnega polstavka, prim. *stuzzicato*^{TDpolst} *piacevolmente dal diligente uccellino*^{polst} dob. ‘zbadan prijetno od marljivega ptička’ → *kljunčkanje marljivega ptička*^{TU} (11). (h) Prejšnji podobna je zamenjava izhodiščne polstavčne dogajalne teme z okoliščinsko temo, predložnozvezno ustreznico izhodiščnega polstavka, prim. *finito*^{TDpolst} *il pasto*^{polst} dob. ‘končan obed’ → *po obedu*^{TO} (12). (i) V enem primeru je v prevodu namesto okoliščinske teme dogajalna tema, ki izhaja iz izhodiščne dogajalne reme, sprememba pa je posledica leksikalno-stavčnega preoblikovanja, prim. *da quella*^{TO} *passò*RD ‘iz nje (od tam) je šel naprej’ → *in se je najprej prežrl*^{TD} (*najprej* štejem za diskurzivni prislov, tj. za besedilno, ne pa topikalno temo) (13).

(11) **Stuzzicato**^{TDpolst} piacevolmente dal diligente uccellino,^{polst} **il coccodrillo**^{TU}, nel sonno, aprì ancora di più^{RO} le sue poderose mascelle. (IT⁶) = **Kljunčkanje marljivega ptička**^{TU} je krokodilu prav dobro delo, **tako da je še bolj**^{TO} razširil svoje mogočne čeljusti. (SL⁶)

(12) **Finito**^{TDpolst} il pasto^{polst} si addormentò sulla sponda del fiume (...) (IT⁶) = **Po obedu**^{TO} je zadremal na obrežju reke. (SL⁶)

(13) **Da quella**^{TO} passòRD nello stomaco (...) (IT⁶) = **In se je najprej prežrl**^{TD} v želodec (...) (SL⁶)

4.2 Stavčne teme

Na stavčni ravni se med izvirniki in prevodi pojavlja 272 tematskih (oz. rematsko-tematskih) razmerij, od katerih jih je 65 % (176 primerov) ohranjenih, npr. *il cigno*^{TU} = *labod*^{TU} (15), *volerò*^{TD} = *odletel bom*^{TD} (18), *poi, all'improvviso*^{TO} = *potem pa se je nenadoma*^{TO} (17), 35 % (96 primerov) pa spremenjenih. Tudi v primeru stavčnih tematskih premikov njihov delež variira med prevodi – najmanj jih je v zgodbi 4 (17 %), največ v zgodbi 6 (65 %; gl. tabelo 3).

zgodba	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ohranitev	TU 11	TU 8	TU 10	TU 7	TU 5	TU 5	TU 5	TU 10	TU 10	TU 11
	TD 5	TD 5	TD 8	TD 7	TD 4	TD 4	TD 14	TD 9	TD 9	TD 1
	TO 2	TO 1	TO 1	TO 5	TO 1	TO 3	TO 0	TO 1	TO 8	TO 6
sprememba	10	5	4	8	11	22	5	13	9	9
	(36 %)	(26 %)	(17 %)	(30 %)	(52 %)	(65 %)	(21 %)	(39 %)	(25 %)	(33 %)
skupaj	28	19	23	27	21	34	24	33	36	27

Tabela 3: Ohranitev in sprememba prevodnih tematskih razmerij na stavčni ravni

Med izvirniki in prevodi se pojavlja 18 različnih stavčnih tematskih premikov, na katere so vplivale različne prevodne spremembe (gl. tabelo 4).

tematski premik	izhodišče ciljne teme in spremljajoče prevodne spremembe	število
(a) $TD_{polst} \rightarrow TD$	$TD \leftarrow TD_{polst}$ [polstavek $\rightarrow$ stavek]	25
(b) $TD \rightarrow TO$	$TO \leftarrow RO$ [besedni red, izpust teme]	6
	$TO \leftarrow TD$ [medstavčna in stavčna sprememba, leksikalno-stavčna sprememba]	2
	$TO \leftarrow \emptyset$ [nova tema]	1
	$TO \leftarrow RU$ [leksikalno-stavčna sprememba]	1
(c) $TU \rightarrow TD$	$TD \leftarrow RD$ [izpust teme, leksikalno-stavčna sprememba]	8
	$TD \leftarrow TD_{polst}$ [polstavek $\rightarrow$ stavek, medstavčna sprememba]	1
(č) $TD_{polst} \rightarrow TO$	$TO \leftarrow RO_{polst}$ [polstavek $\rightarrow$ stavek, besedni red]	6
	$TO \leftarrow RD$ [polstavek $\rightarrow$ stavek, medstavčna sprememba]	1
	$TO \leftarrow polst$ [polstavek $\rightarrow$ besedna zveza, stavčna sprememba]	1
(d) $TO \rightarrow TU$	$TU \leftarrow RU$ [besedni red, izpust teme, stavčna in leksikalno-stavčna sprememba, prilastek $\rightarrow$ stavek]	5
	$TU \leftarrow TO + RU$ [stavčna sprememba]	1
(e) $TD \rightarrow TU$	$TU \leftarrow RO$ [besedni red, leksikalno-stavčna in stavčna sprememba]	3
	$TU \leftarrow TU$ (del $TD + TU$) [besedni red]	2
	$TU \leftarrow RU$ [besedni red]	1
(f) $TD_{polst} \rightarrow TU$	$TU \leftarrow \emptyset$ [nova tema, polstavek $\rightarrow$ stavek]	2
	$TU \leftarrow TD_{polst}$ [polstavek $\rightarrow$ stavek, besedni red]	2
	$TU \leftarrow polst$ [polstavek $\rightarrow$ besedna zveza, stavčna sprememba]	1
(g) $RD \rightarrow TD$	$TD \leftarrow RD$ [medstavčna sprememba]	4
(h) $\emptyset \rightarrow TD$	$TD \leftarrow \emptyset$ [nova tema, nov stavek]	4
(i) $TU_x \rightarrow TU_y$	$TU \leftarrow RU$ [besedni red]	2
	$TU_y \leftarrow TU_{xy}$ [izpust dela teme]	1
	$TU \leftarrow \emptyset$ [nova tema]	1
(j) $TU \rightarrow TO$	$TO \leftarrow RO$ [besedni red, medstavčna sprememba]	3
	$TO \leftarrow \emptyset$ [nova tema]	1
(k) $TO \rightarrow TD$	$TD \leftarrow RD$ [leksikalno-stavčna sprememba, besedni red]	2
(l) $RO \rightarrow TO$	$TO \leftarrow RO$ [medstavčna sprememba, besedni red]	2

(m) TO → TO	TO ← RO [izpust teme, besedni red]	2
(n) RO → TU	TU ← RO [medstavčno-stavčna sprememba]	1
	TU ← Ø [nova tema, polstavek → stavek]	1
(o) Ø → TO	TO ← Ø [nova tema]	1
(p) TU_{polst} → TD	TD ← RD _{polst} [polstavek → stavek, besedni red]	1
(r) TO_{polst} → TO	TO ← TO _{polst} [polstavek → stavek]	1

Tabela 4: Tip stavčnega prevodnega tematskega premika in spremljajoče prevodne spremembe

(a) Najpogostejši tematski premik (25 primerov) je zamenjava polstavčne dogajalne teme s pomensko prekrivno dogajalno temo po spremembi polstavka v stavek (po skladenjski eksplicitaciji; Mezeg 2012), npr. *godendosi*^{TDpolst} ‘uživajoč’ → *in si privoščile*^{TD} **(14)**.

(14) *godendosi*^{TDpolst} l’ombra e il sole. (IT¹) = **in si privoščile**^{TD} zdaj senco zdaj sončne žarke. (SL¹)

(b) V desetih primerih se namesto izhodiščne dogajalne teme pojavlja okoliščinska tema, ki največkrat ustreza izhodiščni okoliščinski remi, in sicer po spremembi besednega reda (lahko tudi izpustu izhodiščne teme), npr. *si specchio*^{TD} *a lungo*^{RO} ‘se je gledal dolgo’ → *in se dolgo*^{TO} *ogledoval*RD **(15)**, redkeje je iz dogajalne teme po medstavčni, stavčnoočlenski ali leksikalno-stavčni spremembi, po enkrat gre za novo temo oz. navezavo na izhodiščno udeležensko remo po leksikalno-stavčni spremembi **(10)**. **(c)** V devetih primerih izhodiščno udeležensko temo zamenja ciljna dogajalna tema, ki izhaja iz izhodiščne dogajalne reme večinoma po izpustu izhodiščne teme **(6)**, enkrat pa po leksikalno-stavčni spremembi; enkrat tematski premik nastopi po spremembi polstavka v stavek in medstavčni spremembi, ciljna dogajalna tema pa izhaja iz polstavčne dogajalne teme, prim. razmerje *da ne bi trošile*^{TD} in *per non consumare*^{TDpolst} dob. ‘za ne trošiti’ **(16)**. **(č)** Osemkrat se v prevodu izhodiščna polstavčna dogajalna tema zamenja s ciljno okoliščinsko temo, ki izhaja iz polstavčne okoliščinske reme po spremembi polstavka v stavek in besednoredni spremembi, npr. *per bruciare*^{TDpolst} *nel sole*^{RO} ‘da bi zažgal v soncu’ (dob. ‘za zažgati v soncu’) → *da bi v soncu*^{TO} *zažgal*RD **(17)**, po enkrat iz dela izhodiščne dogajalne reme, prim. razmerje *stavano* (...) *immobili*RD ‘so bile nepremične’ in *so nepremično*^{TO} *ždele*RD, kar spremljata medstavčna sprememba in

sprememba polstavka v stavek (16), ali pa predstavlja predložnozvezno ustreznico izhodiščnega polstavka (12).

(15) **Il cigno^{TU} piegò il flessuoso collo verso l'acqua e si specchiò^{TD} a lungo.^{RO} (IT⁴) = Labod^{TU} je upognil svoj gibki vrat proti vodi in se dolgo^{TO} ogledoval. (SL⁴)**

(16) **Stavano tutti^{TU} immobiliRD, per non consumare^{TDpolst} le forze^{RU} (...) (IT²) = Da ne bi trošile^{TD} svojih moči^{TU}, so nepremično^{TO} ždeleRD (...) (SL²)**

(17) **poi, all'improvviso,^{TO} puntò diritta verso l'alto, per bruciare^{TDpolst} nel sole^{RO} le sue ali ormai stanche. (IT⁹) = potem pa se je nenadoma^{TO} pognal strmo kvišku, da bi v soncu^{TO} zažgalRD svoje utrujene peruti. (SL⁹)**

(d) Šestkrat izhodiščno okoliščinsko temo zamenja udeleženska, ki lahko izhaja iz izhodiščne udeleženske reme po spremembi besednega reda, izpustu teme, stavčni spremembi, spremembi prilastka v stavek ali leksikalno-stavčni spremembi, npr. *fin dove^{TO} mi^{RU}* 'do kamor me' → *vse dokler me^{TU}* (18);⁸ ciljna udeleženska tema lahko izhaja še iz izhodiščne okoliščinske teme in udeleženske reme po stavčnočlenski spremembi. (e) Enako pogosto so izhodiščne dogajalne teme zamenjane z udeleženskimi, ki so lahko iz okoliščinske reme po besednoredni in leksikalno-stavčni spremembi, npr. *come se dovessi andare^{TD} da lui^{RO}* 'kot da bi moral iti k njemu' → *kakor da bi ga^{TU} hotel dosečiRD* (18), iz izhodiščne udeleženske teme ali udeleženske reme po besednoredni spremembi.⁹ (f) Podobna prejšnji je skoraj enako pogosta zamenjava izhodiščne polstavčne dogajalne teme s ciljno udeležensko temo, ki je lahko vzpostavljena na novo – z oziralnim zaimkom po spremembi polstavka v stavek, npr. *per non strisciare^{TDpolst}* dob. 'za ne plaziti se' ('da se ne bi plazil') → *ki^{TU} se ni hotel plazitiRD* (19), lahko izhaja iz udeleženskega dela polstavčne dogajalne teme po spremembi polstavka

⁸ Medtem ko it. *fin dove* 'do koder' lahko obravnavamo kot besedilno-topikalno temo (z okoliščinsko vlogo), pa je sln. *dokler* – kot veznik – le besedilna tema.

⁹ V primeru zamenjave izhodiščne dogajalne teme s ciljno udeležensko temo, ki izhaja iz izhodiščne udeleženske teme, gre za premik tipa *cominciò ad accarezzarlo^{TD}* dob. 'je začela božati+ga' (IT⁵) → *da ga^{TU} je začela božati* (SL⁵), kjer izhodiščna udeleženska tema (*lo* 'ga') in dogajalna tema predstavljata celoto.

v stavek in besednoredni spremembi, npr. *per prenderli*^{TDpolst} dob. 'za zgrabiti+jih' → *da bi jih*^{TU} *zgrabila*^{TD} (20), ali pa je rezultat posamostaljenja izhodišnega polstavka (11).

(18) *Volerò*^{TD} in alto, *fin dove*^{TO} *mi*^{RU} porteranno le ali; *mi protenderò*^{TD} verso il sole *come se dovessi andare*^{TD} *da lui*^{RO}. (IT⁹) = **Odletel bom**^{TD} v višave, **vse dokler me**^{TU} bodo nosila krila; **usmeril se bom**^{TD} proti soncu, **kot da bi ga**^{TU} hotel doseči. (SL⁹)

(19) *per non strisciare*^{TDpolst} nel fango (...) (IT³) = **ki**^{TU} se ni hotel plaziti po blatu (...) (SL³)

(20) *Tutta contenta*^{TO} si avvicinò ed *allungò*^{TD} una mano *per prenderli*^{TDpolst} (...) (IT⁵) = **Vsa zadovoljna**^{TO} je prišla bliže in **stegnila**^{TD} roko, **da bi jih**^{TU} zgrabila. (SL⁵)

(g) V analiziranem gradivu so štiri primeri zamenjave izhodiščne dogajalne reme s pomensko prekrivno dogajalno temo, in sicer po medstavčni spremembi, npr. *il serpente*^{RU} *ritornò*RD 'se je kača vrnila' → *vrnila se je*^{TD} (4). (h) Štirikrat se v gradivu pojavi tudi nova dogajalna tema, in sicer po vpeljavi novega stavka, npr. *sprehodil se je*^{TD} (21). (i) Enako pogoste so zamenjave izhodiščne udeleženske teme z drugo udeležensko temo, ki je lahko iz izhodiščne udeleženske reme po besednoredni spremembi, npr. *che tutti gli abitanti della foresta*^{TU} *lo*^{RU} dob. 'da vsi prebivalci gozda ga' → *da so ga*^{TU} *vsì prebivalci gozda*^{RU} (22), iz izhodiščne udeleženske teme po izpustu njenega dela, npr. *glielo*^{TU} *sfondò* 'mu ga prebil' (IT⁶) → *ga*^{TU} *pregrizel* (SL⁶), ali vpeljavi nove udeleženske teme. (j) Štirikrat je v prevodu izhodiščna udeleženska tema zamenjana s ciljno okoliščinsko temo, ki lahko izhaja iz okoliščinske reme po besednoredni spremembi (9), ki jo lahko spremlja tudi medstavčno preoblikovanje, npr. *il coccodrillo*^{TU} (...) *apri*RD *ancora di più*^{RO} → *tako da je še bolj*^{TO} *razširil* (11), ali pa je nova.

(21) *Finito*^{TDpolst} il pasto si addormentò sulla sponda del fiume, *a bocca aperta*^{RO}, *per consentire* ad un uccellino suo amico, chiamato Trochilo, *di entrar*^{RDpolst} dentro a *beccare*^{TDpolst} gli avanzi (...) (IT⁶) = **Po obedu**^{TO} je zadremal na obrežju reke. **Žrelo**^{TU} je imel na široko odprto, **to pa zato, da je lahko prišel**^{TD} noter njegov prijatelj ptiček trohil. **Sprehodil se je**^{TD} po čeljustih **in pokljuval**^{TD} ostanke hrane (...) (SL⁶)

(22) *Alla vista di quella strage*^{TO} incominciò a piangere, e il suo lamento^{TU} era così disperato **che tutti gli abitanti della foresta**^{TU} *lo*^{RU} ascoltavano commossi. (IT¹⁰) = **Ob pogledu na morijo**^{TO} je začel jokati **in njegova tožba**^{TU} je bila tako obupana, **da so ga**^{TU} vsi prebivalci gozda poslušali z ganjenostjo v srcu. (SL¹⁰)

(k) V gradivu sta dve zamenjavi izhodiščne okoliščinske teme z dogajalno, ki lahko izhaja iz dogajalne reme po leksikalno-stavčni spremembi (13) ali po besednoredni spremembi, npr. *invece, come tutte le talpe*,^{TO} *aveva*RD ‘a je kot vsi krti imel’ → *v resnici pa je imel*^{TD} *tako kot vsi krti*^{RO} (23). (l) Dvakrat je namesto izhodiščne okoliščinske reme v prevodu pomensko prekrivna okoliščinska tema, na kar vpliva medstavčna ter besednoredna sprememba, npr. *in preda al dolore*^{RO} ‘od bolečine’ → *in se začel od bolečine*^{TO} (24). (m) Dvakrat izhodiščno okoliščinsko temo zamenja druga okoliščinska tema, ki izhaja iz okoliščinske reme po izpustu teme ali besednoredni spremembi, npr. *mai*^{TO} *aveva trovato*RD *prima di allora*^{RO} ‘nikoli ni našel do takrat’ → *vse do tega trenutka*^{TO} *še nikoli*^{RO} *ni zazvenel*RD (25). (n) V dveh primerih izhodiščni okoliščinski remi ustreza ciljna udeleženska tema, ki lahko izhaja iz okoliščinske reme po medstavčni in stavčnočlenski spremembi, tj. *a bocca aperta*^{RO} ‘z odprtimi usti’ → *žrelo*^{TU} (21), lahko pa je tudi nova (oziralni zaimsek *ki*), kar je posledica spremembe polstavka v stavek (oziralni odvisnik), prim. *la volpe ormai sazia*^{RO} (IT³) dob. ‘lisica že sita’ → *lisica, ki*^{TU} *je bila že sita* (SL³).

(23) *invece, come tutte le talpe*,^{TO} *aveva*RD gli occhi molto piccoli e poca vista. (IT⁷) = **v resnici pa je imel**^{TD} tako kot vsi krti drobna očesca in slab vid. (SL⁷)

(24) incominciò a rotolarsi per terra in preda al dolore^{RO} (...) (IT⁶) = **in se začel od bolečine**^{TO} valjati po tleh (...) (SL⁶)

(25) *Mai*^{TO} *aveva trovato, prima di allora*,^{RO} *accenti così pieni d'amore* (...) (IT⁴) = **Vse do tega trenutka**^{TO} njegov glas še nikoli ni zazvenel tako poln ljubezni (...) (SL⁴)

(o) Enkrat se v analiziranem gradivu pojavi nova okoliščinska tema, *nenadoma*^{TO} (3), kar med drugim spremlja medstavčna sprememba in sprememba polstavka v stavek. (p) Enkrat se pojavi tudi zamenjava polstavčne

udeleženske teme z dogajalno temo, ki izhaja iz polstavčne dogajalne teme po spremembi polstavka v stavek in besednoredni spremembi, prim. *per consentire ad un uccellino (...) Trochilo^{TUpolst} di entrar^{RDpolst} dentro^{ROpolst}* ‘da bi omogočil ptičku Trohilu vstopiti noter’ → *to pa zato, da je lahko prišel^{TD} noter^{RO}* (26). (r) Prav tako enkrat polstavčno okoliščinsko temo zamenja pomensko prekrivna stavčna tema, in sicer po spremembi polstavka v stavek, npr. *senza starci troppo^{TOpolst} a pensare^{RDpolst}* dob. ‘brez preveč razmišljati’ → *ne da bi kaj dosti^{TO} premišljala* (27).

(26) *per consentire ad un uccellino suo amico, chiamato Trochilo, ^{TUpolst} di entrar^{RDpolst} dentro (...) (IT⁶) = to pa zato, da je lahko prišel^{TD} noter njegov prijatelj ptiček trohil. (SL⁶)*

(27) *senza starci troppo^{TOpolst} a pensare^{RDpolst} (...) (IT⁸) = ne da bi kaj dosti^{TO} premišljalaRD (...) (SL⁸)*

4.3 Obvezni in fakultativni tematski premiki

Analiza prevodnih tematskih premikov glede na njihovo obveznost oz. fakultativnost je pokazala, da prevladujejo fakultativni oz. neobvezni premiki, in sicer tako na povedni ravni, kjer jih je 73 %, kot tudi na stavčni ravni, kjer jih je 56 %, medtem ko je obveznih (ali jezikovnosistemskih) premikov 27 % oz. 44 % (gl. tabelo 5).

	Povedne teme	Stavčne teme
obvezni tematski premik	6 (27 %)	42 (44 %)
fakultativni tematski premik	16 (73 %)	53 (56 %)
skupaj	22	95

Tabela 5: Razmerje med obveznimi in fakultativnimi prevodnimi tematskimi premiki

Obvezni prevodni tematski premiki se pojavljajo predvsem v primerih spremembe polstavka v stavek (prim. Milojević Sheppard 1997; Mezeg 2012) kot v primerih (12–13), (14), (21) in (26–27), pri katerih je izhodiščno polstavčno zgradbo v prevodu nemogoče (npr. zveze predlog + nedoločnik, npr. *per bruciare nel sole* dob. ‘za zažgati v soncu’) ali težko ohraniti, npr. morda *užívajoč v senci in soncu, veseleč se sence in sonca*

v primeru (14).¹⁰ Pri stavčni prevodni ustreznici polstavka se po M. Hallidayu in C. Matthiessnu (2014) avtomatično spremeni status začetnega besedilnega elementa v zgradbi kljub potencialni položajni in pomenski prekrivnosti (zaradi česar tudi ločeno označujem polstavčne elemente). Redkeje obvezni premik narekujejo besednoredne zahteve (naslonski niz) v slovenščini, kot v primeru (22), kjer je v slovenščini predmet *ga* takoj po vezniku, medtem ko je v italijanščini za veznikom osebkova besedna zveza (prim. Ožbot 2009: 29–30; Ožbot 2023: 368).

Po drugi strani lahko o fakultativnih prevodnih tematskih premikih govorimo v primeru večine zamenjav med izhodiščno in ciljno temo, npr. (7), (9) in (23–25), na kar vplivajo besednoredne spremembe, ki jih lahko spremljajo kompleksnejše (med)stavčne spremembe; prav tako neobvezni so premiki v primeru izpustov tem, npr. (3), (6) in (8), vpeljave novih tem, npr. (21), ali – dosti redkeje – sprememb polstavčnih tem v stavčne teme, npr. (5), na kar vpliva eksplicitacijska sprememba polstavka v stavek. Tovrstni prevodni premiki so najbrž posledica subjektivnih prevodnih odločitev prevajalca, pri čemer gre lahko za prevajalski pristop, slog, predhodne prevajalske odločitve itn. (Milojević Sheppard 1997: 104–108).

5 Razprava in zaključek

Med izbranimi zgodbami Leonarda da Vincija in njihovimi slovenskimi prevodi se lahko vzpostavi 106 tematskih razmerij na povedni in 272 tematskih razmerij na stavčni ravni. V svojih prevodih je Jaša Zlobec večinoma sledil tematski zgradbi izhodiščnih besedil, še posebej na krovni povedni ravni, kjer je ohranjenih 78 % (83 primerov) tematskih razmerij, medtem ko je na nižji stavčni ravni ohranjenih tematskih razmerij 65 % (176 primerov).

Med tematskimi premiki na povedni ravni, ki jih je 22 % (23 primerov), prevladujejo zamenjave okoliščinske teme z udeležensko (4), polstavčne dogajalne teme z istovrstno stavčno temo, udeleženske teme z dogajalno in dogajalne teme z udeležensko (po 3). Najpogostejši prevodni tematski

¹⁰ Prim. pa zgled (5), v katerem bi izhodiščnemu polstavku *pentita dell'errore commesso* lahko ustrezala prevodna zgradba *skesana zaradi storjene napake*.

premiki na stavčni ravni, ki jih je 35 % (96 primerov), pa vključujejo zamenjave polstavčne dogajalne teme s stavčno dogajalno (25) ali okoliščinsko temo (8), dogajalne teme z okoliščinsko (10), udeleženske teme z dogajalno (9), okoliščinske ali dogajalne teme z udeležensko (po 6). Nove povedne in stavčne teme v prevodu so večinoma iz istovrstnih izhodiščnih tem (lahko tudi polstavčnih tem), redkeje gre za spremenjene izhodiščne teme, neistovrstne reme (tudi različne tematsko-rematske kombinacije) in nove besedilne elemente.

V Zlobčevih prevodih prevladujejo fakultativni tematski premiki – na povedni ravni jih je 73 %, na stavčni 56 %, vključujejo pa večino besednorednih in (med)stavčnih sprememb, ko se v prevodu pojavi tema iz izhodiščnega rematskega dela, izpuste izhodiščnih tem in vpeljave novih. Tovrstni premiki so posledica subjektivnih razlogov – nanje je lahko vplivala ocena prevodne spremembe kot boljše izrazne možnosti, ki slogovno bolj ustreza značilnostim besedila (npr. njegovemu poteku, vsebinskim poudarkom) ali prevoda (npr. že prevedenim delom, zamišljenemu oblikovanju), lahko so posledica osebnega sloga prevajalca ali trenutnega navdiha. Obvezni premiki, ki so jih narekemale sistemske razlike med jeziki, so manj pogosti (27 % na povedni in 44 % na stavčni ravni), pojavljajo pa se predvsem v primeru sprememb polstavka v stavek ali pri obvezni besednoredni stavi v ciljnem besedilu, ki zahteva spremembo glede na izvirnik.

Zlobčevi prevodni tematski premiki deloma spreminjajo tematsko perspektivo prevodov glede na izvirnike – do tega prihaja predvsem takrat, ko se tema, na katero se navezuje poved ali stavek v nadaljevanju, spremeni vsebinsko. Kar pa se ne zgodi vedno – včasih tematski premik vpliva le na drugačen tip ali skladenjski »status« začetne prvine v povedi oz. stavku, ko se npr. po leksikalno-stavčni spremembi udeleženska tema spremeni v dogajalno ali okoliščinsko ali ko se začetna polstavčna tema zamenja s položajno in pomensko prekrivno stavčno temo.

Zanimivo je tudi dejstvo, da med različnimi prevodi prihaja do večjih razlik glede tematskih premikov, kar kaže na različno zapletenost izvirnikov (prim. Milojević Sheppard 1997: 102–104) in najbrž tudi na prevajalčevo prilagajanje konkretnemu besedilu ali odlomku (prim. približevanje besedilnemu oblikovanju izvirnika ali oddaljevanje od njega). Ob navedenem lahko ugotovimo še, da prevodni tematski premiki ne povzročajo motenj

besedilne koherence in kohezije – ne glede na to, ali so prevodni premiki jezikovnosistemske ali subjektivne narave, ciljna besedila odlikuje smiselno tematsko-rematsko navezovanje.

Prispevek razkriva le delček bogate prevodne problematike, povezane s členitvijo po aktualnosti oz. tematskimi razmerji. Pričujoča raziskava je pokazala, da je v konkretnih besedilih delež tematskih premikov nižji od ohranjenih tematskih razmerij. Tematski premiki so tipološko raznovrstni in povezani z drugimi prevodnimi spremembami, kot so različne pretvorbe, prerazporeditve, izpusti ali vpeljave novih besedilnih elementov. Kot njihova posledica se na mestu ciljnih tem pojavijo tipološko, zgradbeno in/ali vsebinsko drugačni elementi, ki deloma spreminjajo tematsko oblikovanje besedila. Za tematske premike se je prevajalec manjkrat odločil zato, ker jih je narekovala razlika med jezikoma, pogosteje je bil razlog bolj subjektivne narave.

V nadaljevanju bi bilo relevantno preveriti, ali predstavljene ugotovitve veljajo za vse zgodbe v zbirki, in raziskavo razširiti na primerjavo celotnih tematskih nizov, s katero bi se razkrila prekrivnost tematskega reliefiranja v izvirnikih in prevodih. Upoštevanje drugih Zlobčevih prevodov, prevodov drugih prevajalcev, zvrstno drugačnih besedil pa bi omogočilo analizo še drugih osebnih, zvrstno- ali jezikovnospecifičnih vidikov prevodnih tematskih razmerij.

Na koncu naj opozorim še na problematiko teoretičnega modela. Ker M. Halliday in C. Matthiessen svoj model gradita na angleškem jeziku in na omejenem številu (izbranih) zgledov, ne preseneča, da se v prevodni analizi konkretnih italijanskih in slovenskih besedil pojavljajo tudi nedorečene problemske točke: mednje sodijo npr. izbira enote tematske analize (sporočilo, izrek, poved ali stavek; morda tudi polstavek?), potek tematske analize (glede na tip enote), tematsko-rematski status posameznih besedilnih elementov, kot so npr. polstavki in njihovi deli, premi govori in njihovi deli, izpustne in obrazilno izražene prvine (npr. osebki), priredno povezani deležniki, povedkovi prilastki in določila. Konkretna prevodna tematska analiza je izpostavila tudi potrebo po tem, da se model M. Hallidaya in C. Matthiessna dopolni in deloma prilagodi jezikovnim značilnostim primerjanih jezikov, pri čemer pa je treba paziti na njegovo koherentnost.

Zahvala

Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa št. P6-0446, ki ga financira ARIS.

Vira

Da Vinci, L. (1987). *Favole e leggende: Animali fantastici* (priredil Bruno Nardini). Giunti-Nardini Editore.

Da Vinci, L. (1990). *Basni in legende* (J. L. Zlobec, prev.). Mladinska knjiga.

Literatura

Baker, M. (2006). *In Other Words: A coursebook in translation*. Routledge.

Baker, M., Koster, C. in van Leuven Zwart, K. (2009). Shifts. V M. Baker in G. Saldanha (ur.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (str. 269–274). Routledge.

Bizjak Končar, A. (2016). Stavčna tema in sporočilni namen besedila. V E. Kržišnik in M. Hladnik (ur.), *Toporišičeva obdobja* (Obdobja 35, str. 309–315). Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Crnkovič, J. (2018). Slovenščina in nemščina kontrastivno: besedni red na osnovi kontrastivnega modela. *Jezik in slovstvo*, 63(2–3), 245–255. <https://doi.org/10.4312/jis.63.2-3.245-255>

Davis, M. G. (1989). *Aspects of Adverbial Placement in English and Slovene*. Verlag Otto Sagner.

Fawcett, P. (1997). *Translation and language: linguistic theories explained*. St. Jerome.

Halliday, M. A. K. in Matthiessen, C. (2014). *Halliday's introduction to functional grammar*. Routledge.

Limon, D. (2015). Slovene and English word order from a translation perspective. V M. Schlamberger Brezar, D. Limon in A. Gruntar Jermol (ur.), *Contrastive analysis in discourse studies and translation – Analyse contrastive de discours et traduction – Kontrastive Diskursanalyse und Translation* (str. 46–66). Znanstvena založba Filozofske fakultete. <https://doi.org/10.4312/9789612379827>

Lovec, N. (2015). Primerjava slovenskega in italijanskega besednega reda v stavkih s tremi ali z dvema elementoma. *Vestnik za tuje jezike*, 7(1), 87–101. <https://doi.org/10.4312/vestnik.7.87-101>

- Lovec, N. (2021). Jezikovna sredstva za poudarjanje stavčnih elementov v revijah in-flight. *Jezik in slovstvo*, 66(1), 57–72. <https://doi.org/10.4312/jis.66.1.57-72>
- Mezeg, A. (2012). Francoski gerundijski polstavek in njegove ustreznice v prevedeni slovenščini. V A. Pisanski Peterlin in M. Schlamberger Brezar (ur.), *Prevodoslovno usmerjene kontrastivne študije* (str. 50–63). Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Milojević Sheppard, M. (1997). Strukturne spremembe pri prevajanju. V M. Grosman in U. Mozetič (ur.), *Književni prevod* (str. 99–109). ZIFF.
- Ožbot, M. (2009). Nekaj kontrastivnih beležk o italijanščini in slovenščini in nekaj opažanj o jezikovni produkciji pri govorcih slovenščine v Italiji. *Jezik in slovstvo*, 54(1), 25–47. <https://doi.org/10.4312/jis.54.1.25-47>
- Ožbot, M. (2023). Med redom in neredom: besedni red v italijanščini in slovenščini. V M. Smolej in M. Schlamberger Brezar (ur.), *Prispevki k preučevanju slovenske skladnje* (str. 365–377). Založba Univerze. <https://doi.org/10.4312/9789612970987>
- Smolej, M. (2021). Normiranje besednega reda slovenskega knjižnega jezika – začetna stava naslonk. *Jezik in slovstvo*, 66(2–3), 67–79. <https://doi.org/10.4312/jis.66.2-3.67-80>
- Taylor, C. (2004). *Language to Language: A practical and theoretical guide for Italian/English translators*. Cambridge University Press.
- Zorman, A. (2016). Besedni red kot primer italijanske interference v južnoprimorski italijanščini. *Studia universitatis hereditati*, 4(1), 49–58.
- Zuljan Kumar, D. (2009). Členitev po aktualnosti v govorjenem narečnem besedilu. V V. Smole (ur.), *Slovenska narečja med sistemom in rabo* (Obdobja 26, str. 187–201). Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik, Filozofska fakulteta.
- Zuljan Kumar, D. (2022). *Skladnja nadiškega in briškega narečja*. Založba ZRC. <https://doi.org/10.3986/9789610506195>
- Žele, A. (2018). O aktualnostnočlenitveni stavi v slovenščini. *Jezik in slovstvo*, 63(2–3), 59–73. <https://doi.org/10.4312/jis.63.2-3.59-73>